

УДК [373.5.016:54]:[1:316.3]

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ ХІМІЧНОЇ ОСВІТИ

*Роман Сергій Володимирович
М.Луганськ*

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена нагальними потребами суспільства у формуванні хімічної культури, яка стає чинником виживання в реальних умовах екологічних ризиків, оскільки останні мають переважно хімічний характер. Отже, розгляд причин екологічної кризи і шляхів виходу з неї засобами шкільної освіти передбачає, наряду з традиційними біологічними, географічними і соціально-філософськими аспектами, й хімічний підхід. Запропоновані концептуальні соціально-філософські основи формування еколого-гуманістичних цінностей школярів стануть засадничими при побудові педагогічної системи формування означених цінностей у процесі хімічної освіти.

Ключові слова: соціально-філософські основи, формування еколого-гуманістичних цінностей, шкільна хімічна освіта.

Категорія цінностей, ціннісних орієнтацій є однією з найскладніших в філософії, соціології і культурології. Цінності виступають основою для осмислення, пізнання і конструювання цілісного образу соціального світу, для регуляції людської поведінки в усіх її проявах при прийнятті рішень в ситуації вибору. Сьогодні можна говорити про повернення і актуалізацію багатьох філософських ідей різних періодів розвитку соціально-гуманітарного знання, проте особливо слід, на наш погляд, відзначити значний дослідницький інтерес до проблеми формування цінностей, її поглибленого і цілісного розгляду. І це не данина моді, це скоріше життєва необхідність.

Філософія постмодернізму, що прийшла на зміну «конструктивістським» філософіям минулого, призвела сучасний світ до повної ідеологічної безструктурності, безформності,

світоглядного розпаду, до браку зрозумілих істин. (...) В цей період особлива відповідальність лягає на освіту, система якої, побудована на сучасності, має зберегти духовно-культурні цінності людини й утвердити нові, вибудувати й утвердити імперативи, які структурують реальність, перетворюють світ із «хаосу» на «космос», внести у свідомість людини життєстверджуючі світоглядні орієнтири [1, с.17-18]. Таку влучну констатацію В. Кременем нашої реальності доповнимо думками інших учених щодо сучасного стану суспільства: це життя у світі цінностей «розколотого світу» (Т.Андрущенко), напруженої морально-психологічної мотивації, ломки вікових ціннісних орієнтацій, «ціннісного вакууму» (П.Гуревич), «ціннісного нігілізму, цинізму, екзистенціального вакууму і інших симптомів соціальної патології» (Д.Леонтьев), «ціннісному біфуркаційному полі» (Л.Вязнікова), суспільстві «ринкової орієнтації» (Е. Фромм), «натовпу» (С.Бородавкін), «ризикую» (У.Бек), «тотальної аномії» (Н. Паніна), і є небезпека переходу суспільства на стадію руйнації основних консолідуючих його цінностей (Н. Козлова зі співав.).

У відсутності чітких моральних орієнтирів ціннісні орієнтації молоді розвиваються переважно хаотично. Духовний кризовий стан українського суспільства зумовлений динамікою сьогодення, яка характеризується суперечливістю внутрішніх впливів політичних, економічних, культурних і власне освітянських чинників [2, с.13-14]. Серед кризових явищ нашого суспільства окремо відзначимо екологічну кризу, яка набула планетарного масштабу і, безумовно, пов'язана з кризою духовності. «Духовність (...) невіддільна від почуття людиною єдності з Природою, Світом, Всесвітом, від прагнення до вищих цінностей та ідеалу Смислу, Істини, Добра й Краси. Саме втрата духовності і сенсу життя належить до числа найбільш глибоких факторів спостережуваного сьогодення розпаду суспільства в цілому і багатьох індивідуальних людських особистостей», - наголошує С.Гончаренко і Ю.Мальований [3, с.31]. Усвідомлення загрози, що охоплює людство у зв'язку із загостренням екологічної ситуації в епоху масової хімізації, глобалізації та інформаційної революції, потребує переходу до нових цілей, завдань життя та діяльності людини, формування нової філософії життєдіяльності, яка б відвернула руйнацію світу, забезпечила існування людства. До потенційних засобів людського спасіння слід віднести й гуманістичну філософію.

Завжди у кризові часи історії людства підвищується значимість філософії у зв'язку з її здатністю охопити ціннісно-смислові виміри людини. Специфіка любого гуманізму характеризується трактуванням людини в якості вищої (і навіть абсолютної) цінності. Сучасні концепції гуманізму можна розвести на три напрямки: моралізаторський - продовжує традицію європейського Відродження, розглядаючи самоцінність людини як всезагальний ідеал і орієнтир життєдіяльності (наприклад, роботи А. Швейцера). З цих позицій критикуються антигуманні прояви соціального життя, небезпечні для людини наслідки неконтрольованого розвитку науки і техніки та ін.; соціально-детермінований - розглядає цінність людини залежною від суспільних умов, у яких вона існує (К.Маркс, Ф.Фукуяма та ін.); культурологічний - розглядає людину в цілісності тієї чи іншої культури, акцентуючи в цій цілісності її художній елемент. Починаючи з Ф.Ніцше і закінчуючи М.Хайдеггером, цінність людини тут знов і знов ставиться під сумнів, а потім обґрунтовується не стільки теоретично, скільки естетично.

Усі три виявлені напрямки дослідження цінності людини, на думку С. Бородавкіна, приводять до невітшних висновків. Традиційний гуманізм, що сформувався в культурі Відродження і філософії Нового часу як учення про вищу цінність людини, зазнав глибокої кризи, притязав до розриву між людиною і буттям, до відчуження від людини створеної нею кабальної науково-технічної сфери, до панування «людини натовпу». Необхідні новий підхід і переосмислення гуманістичних ідеалів на основі досягнень сучасних досліджень в галузі семіотики, герменевтики, соціальної синергетики, тобто на стику наук [4, с.164-165].

Об'єктом філософського і наукового інтересу, допитливих пошуків і роз'яснень вчених різних світоглядів зі стародавніх часів й по сей день є також проблема взаємозв'язку між природою, людиною і суспільством. Ці пошуки, зокрема, стосуються співвідношення тіла і душі людини (Аристотель), її приналежності до світу природної необхідності й до світу моральної свободи (І.Кант); взаємозв'язку її душі, свідомості і розуму, розкриття в ньому абсолютної ідеї (Г.Гегель); людини як втілення суспільних відносин (К.Маркс); свободи людської природи від норм суспільної моралі (Ф.Ніцше); прояву людської природи через її несвідому психіку (З.Фрейд); синтезу в людині гуманістичних, психічних, соціальних і біологічних начал (Е.Фромм) та ін. [5, с.58]. Зазначені теорії і концепції філософської антропології з часом розвитку самої науки як такої, спираючись й відштовхуючись одна від одної, послідовно розкривали ті чи інші домінуючі, на думку вченого, ознаки, сторони й фрагменти глобальної проблеми «Людина». При цьому жодна з них об'єктивно не могла претендувати на повний охват даної проблеми, мала певну граничну цінність для свого часу у відповідності з досягнутим для того періоду рівнем розвитку філософії і науки.

Філософські теорії людини, що доводять її цінність, методологічно доцільно розвести на два полюси. В рамках першого - об'єктоцентричного - напрямку людина розглядається як момент абсолютного буття, породження деякої натуральної реальності: природної, соціальної, психічної та ін. Людина тут не є окремою, вона розчинена в загальній онтології - в бутті природи або духу (наприклад, теорії Піфагора, Г.Гегеля та ін.). Людина у цих ученнях утрачала свою самостійність, переставала бути окремим унікальним явищем зі своїм неповторним внутрішнім світом. Звертаючись до обґрунтування цінності людини в об'єктоцентристських концепціях, пошуки об'єктивних природних основ гуманізму можна простежити в трьох напрямках: 1) біологізаторський, натуралістичний напрямок - трактував людину як носія унікальних природних властивостей, наприклад, розумності, надпластичності, перетворювальних або художніх здібностей та ін., завдяки чому вона і є вищим продуктом розвитку тваринного світу й природи взагалі. Так, наприклад, А.Адлер, К.Юнг та інші послідовники З. Фрейда вважали, що ціннісні відносини між людьми залежать від несвідомого переваг і мотивацій, закладених у людині природою; 2) соціологізаторський напрямок - вбачав своєрідність людини в його соціальній і історичній обумовленості. Тваринне в людині розглядалося як щось несуттєве, переборене соціальністю. По суті, людина прирівнювалася до суспільства (наприклад, теорія К.Маркса); 3) космоцентричний напрямок - обґрунтовував вищу цінність людини її виключним місцем у Всесвіті (космізм К. Цюлковського та його учасників - Н.Федорова, В.Налімова та ін.).

Другий - суб'єктоцентричний - напрямок, починаючи з Сократа і завершуючи екзистенціалізмом Ж.-П. Сартра, розглядав світ «від людини», перетворюючи її в центр всесвіту. Присвячуючи основну увагу внутрішньому світу людини, обґрунтуванню сенсу її життя і смерті, частю і співчуттю, ця настанова зближувала філософію з мистецтвом, переходила на мову художніх образів і релігійних символів, й навіть заперечувала розкриття природи людини, її цінності засобами науки (Е.Кассіпер, Л.Фейербах та ін.).

Отже, на протязі розвитку філософського знання про людину можна простежити дві крайні позиції. Одна з них ґрунтується на переконанні, що логічно (раціонально) довести цінності, у тому числі й гідність людини, неможливо. Вони даються нам у божественному одкровенні, медитації чи подібних формах позараціонального сприйняття (древні іудеї, Христос, Платон, А. Шпенгауер, К. Ясперс та ін.). Протилежна позиція базується на stwierdженні, що можливо обґрунтувати смисл і цінності людини законами природного світу (Лао-Дзи, Сократ, просвітники, соціал-дарвіністи, К. Маркс, Е. Агацци та ін.) [4, с. 172-174].

Метою даної статті є дослідження концептуальних соціально-філософських основ формування еколого-гуманістич-

них цінностей школярів, які стануть засадничими при побудові педагогічної системи формування означених цінностей у процесі хімічної освіти.

Сьогодні знання, не осяяні моральністю, духовністю, що не пройшли крізь призму еколого-гуманістичних цінностей, можуть принести непоправну шкоду людству. Розгляд причин екологічної кризи і шляхів виходу з неї передбачає, наряду з традиційними біологічними, географічними і соціально-філософськими аспектами, й хімічний підхід. Основою процесів життєдіяльності, як і основою змін хімічного складу навколишнього середовища, є перетворення речовин. У сучасному світі людина взаємодіє з безліччю речовин природного і антропогенного походження, що відбиває складний комплекс відношень у системі «людина – речовина – матеріал – практична діяльність – природа – суспільство». Отже, для опису екологічних систем і управління ними в умовах зростаючого повстання цих систем проти діяльності людини необхідне знання хімічних механізмів взаємодії між людиною, середовищем її існування і окремими екологічними підсистемами. З іншої сторони, хімія і хімічне виробництво як невід'ємні складові процесу розвитку цивілізації відповідальні за численні екологічні проблеми, без них людина не може повноцінно існувати на землі, а також ефективно долати негативні наслідки своєї діяльності.

Засвоєння хімічної культури стає чинником виживання в реальних умовах екологічних ризиків, оскільки останні мають переважно хімічний характер. Отже, цілком виправданим буде знак рівності між поняттями «хімічна культура» й «екологічна культура». Проте, як справедливо зазначають учені-хіміки С. Кара-Мурза і Т. Айзатулін, «на всіх рівнях (...) спостерігається відставання хімічних знань і навичок від хімічної реальності технофери та її впливу на біосферу», тому «організація нової, адекватної реальності системи загальної хімічної освіти й засвоєння хімічної культури стає умовою безпеки й стійкого розвитку цивілізації» [6, с.261]. Розуміння в діалектичній єдності користі та шкоди продуктів хімічного виробництва і промислових хімічних процесів повинно стати безпосередньою основою формування життєвої компетенції учнів, їхньої ціннісної орієнтації засобами хімії як навчального предмета.

Головним каналом трансформації сучасної науково-філософської думки в світоглядні канони, що містять програмні основи вирішення складних проблем взаємодії людства і природи, є екобезпечний розвиток. У філософії екобезпечного розвитку поєднуються знання з усіх основних галузей науки, але найбільш значущим на сучасному етапі її розвитку виявляються філософсько-світоглядні погляди і прогнози прийдешньої взаємодії природи і суспільства. В умовах глобальної кризи, пов'язаної з життєдіяльністю антропосфери і техносфери, людство постає перед необхідністю переосмислення фундаментальних основ свого світогляду, свого місця в біосфері, у середовищі своєї життєдіяльності. Це потребує нагальної переорієнтації всіх видів людської діяльності, насамперед, відмови від механістичного і антропоцентричного світоглядів, які укорінені в свідомості людей в процесі історичного протиставлення «людина – природа».

Так, техноцентризм (механістичний світогляд) передбачає абсолютну відданість техніці й промисловості, і переконаність, що люди повинні управляти природою. Техногенезу властивий динамізм шляхом постійного вдосконалення техніки і технологій на основі наукового знання, а території з їхніми ресурсами виступають як плацдарми для найбільш ефективного розгортання промислових потужностей, тоді як питання збереження природних, біосферних систем виникають лише у вигляді обмежувальних умов і перешкод у реалізації вихідних стратегічних проєктів.

Антропоцентризм (сцієнтизм) – цей світогляд виходить із визнання виключної ролі людини в біосфері і нині є найбільш розповсюдженим, відповідаючи цілям ринкової економіки і глобалізації. В його основі лежить переконаність, що ресурси

біосфери ніколи не будуть вичерпані (Д. Рікардо), оскільки будь-який ресурс може бути замінений на інший, а екологічні проблеми, зокрема потепління клімату, можуть бути вирішені за рахунок високого науково-технічного потенціалу. Оскільки в природі широко розповсюджене дублювання функцій різних видів, немає необхідності в збереженні всього біорізноманіття. Цей світогляд допускає необмежене зростання споживання (Б. Ломборг). Кредо антропоцентризму сформулював Дж.Буш-старший: «Економічне зростання – друг екології» [7, с.44].

Проте, для людства стало очевидним, що необхідні нові світоглядні орієнтації, які б не протиставляли людину природі, серед яких розглянемо наступні.

Біоцентризм (біофілія) – світогляд, який обстоює (Е.Уілсон, А.Горн, М.Гусев та ін.) рівноцінність усіх форм живих істот (біосферний егалітаризм), він не визнає їхнього розподілу на корисні й некорисні (синкретичність світу) і заперечує подальший розвиток заради підвищення життєвих стандартів (принцип екологічного самозабезпечення) [8, с.134-135]. На роль нової методології претендує також концепція вітацентризму (наприклад, С. Чабанова), яка розглядає життя як всевітню стихію, а людина з її розумом представляється особливою високорозвиненою формою життя. Одним із варіантів вітацентризму є гуманістика, яку А.Олексін визначив «як розуміння живого через розуміння людини» [9, с.149].

Радикальний біосфероцентризм (консервоціонізм) – це світогляд з лозунгом «назад у природу!», притаманний багатством «зеленим». Найбільш послідовний варіант такого світогляду – концепція відновлення біотичної регуляції біосфери шляхом повернення її в стан до початку науково-технічної революції (В.Горшков), яка ґрунтується на необхідності здійснити депопуляцію населення до рівня 0,5 – 1,5 млрд. людей, що значно знизить споживання, та у зв'язку з цим є нереальною.

Помірний біосфероцентризм – світогляд, який узгоджується з принципом Н.Моїсеєва про коадаптацію людства і біосфери, при якій людство приведе свою діяльність у відповідність до господарчої ємності біосфери, а біосфера, дещо змінившись, прийде до квазістійкого стану із збереженням основного кругообігу речовин і біологічного різноманіття. Надзадачею цього світогляду є зниження рівня споживання, реалізація якої стикається з протистоянням «всемогутнього» антропоцентризму [7, с.45].

Антропокосмізм – відокремлений світогляд, який має своїх послідовників серед «російських космістів» (В.Соловйов, Н.Федоров, К.Цюлковський, К.Вентцель, Л.Толстой та ін.), які переконані, що покласти край безмежному споживанню може лише усвідомлення людством своєї єдності з космосом. У такому контексті одушевлення і олюднення природи шляхом людської діяльності розумілись ними як мета світового процесу. Окрім антропокосмічних поглядів, на рубежі XIX – XX ст. важливими були також численні філософсько-педагогічні концепції сприйняття природи як джерела саморозвитку особистості (А.Щапов, В.Вахтеров, В.Острогорський, Д.Менделєєв, П.Юркевич, В.Сорока-Росинський, Б.Райков, Д.Кайгородов, В.Боголепов, Г.Рукавішніков) [10, с.33-38].

Екоцентричний світогляд базується на переконанні, що у порівнянні з важливою частиною природи – людством, уся екосфера безумовно важливіша, оскільки є глибинним джерелом і підтримкою людства, геніальною і творчою матрицею Життя. Екоцентризм йде далі біоцентризму, який сконцентрований на організамах; екоцентричний світогляд розглядає рівність внутрішніх цінностей людини і всієї «не-людської» природи [11, с.76-77]. Серед прихильників екоцентризму О. Леопольд з «етики Землі» (розширенням спільноти Землі), Дж.Лавлок з його «Геєю як божественною Землею», Л. Уайт, що закликає зрівнати з людини вінець царської величі й установити «демократію всіх тварей». «Глибинні екологісти» (А.Нейсс, Б.Деволл, Дж.Сешнс та ін.) зайшли ще далі та говорять не тільки про відкритість людського «Я» до всього природного цілого, а також про злиття

особистого екологічно пробудженого негеоцентричного «Я» з деяким «внутрішнім Я самої природи» [12; 13].

Використовуючи ціннісні категорії, перейдемо тепер до розгляду власне екологічної етики як світоглядної основи збереження біорізноманіття, тобто встановлення відношення людей до інших живих істот. Витоками природоохоронної екологічної етики є роботи А.Швейцера (1875 – 1965), який сформулював принцип благоговіння перед життям. А.Швейцер, розвиваючи сформульовані І.Кантом постулати загальнолюдської етики, пропонував включити до сфери морального всі живі істоти [14, с.63]. На думку Р.Поттера, який у 1969 р. запропонував термін «біоетика», вона має поєднати природничі та гуманітарні знання, біологічні факти та загальнолюдські цінності, стати новою мудрістю та основою світогляду сучасної людини. Він поділяв біоетику на два напрями: екологічний і медичний. Філософи Ф. Ніцше і А. Бергсон висловили три ідеї, які відображають основи біоетики: у центрі світу і світогляду розміщене життя; засобом розуміння змісту життя поряд з розумом виступає активна інтуїція; життя людини – це нескінченний процес творчості зі створення нових цінностей. Американські вчені Т.Бошам і Дж.Чайлдресс запропонували чотири принципи біоетики – автономії, «не нашкодь», доброчинності і справедливості. Сучасні природничі дисципліни, які вивчаються в школі, зокрема й хімія, мають формувати науковий світогляд, заснований на таких принципах біоетики [15, с.43-44].

У наш час сформувалося два основних напрями екологічної етики – радикальний, заснований на «глибинній екології», і раціональний. Послідовником радикальної етики є український еколог В. Борейко, який визначає її як «вчення про етичні відносини людини з природою, засновані на сприйнятті природи як члена моральної спільноти, морального партнера (суб'єкта), рівноправності і рівноцінності всього живого, а також обмеженні прав і потреб людини (...) як етику обережності, турботи, поваги до природи і екологічного самообмеження» [16, с.6]. З позицій раціональної етики Н.Марфенін уважає, що етичне відношення до інших організмів, що населяють нашу планету, полягає не в абсолютній забороні на їх використання, а в усвідомленні необхідності зберегти значну частину природних екосистем і біологічних видів (при «м'якій» системі охорони – невиснажливого природокористування або «жорсткій» охорони з повним заповіданням). Раціональна екологічна етика не допускає жорстокого і неоправданого знищення організмів [7, с.47-48].

Таким чином, екологічна етика утверджує безумовну самоцінність природи, вводить світ природи у простір людських цінностей, утверджує екологічний холізм. З огляду сказаного, нова теорія освітнього процесу має ґрунтуватися на принципах біоетики, цінності якої форми життя і любові культури. Національна доктрина розвитку освіти в Україні базується на ідеях гуманізації і демократизації педагогічного процесу. Стрижнем діяльності педагога повинна стати дитина, її особистість, духовний світ. Біоетика ж розширює такий підхід на все живе: на кожну людину, тваринний і рослинний світ.

Отже, як бачимо, людство пройшло довгий шлях у розвитку своїх відносин з природою, і на кожному з етапів виникала особлива, притаманна саме цьому етапу, екологічна свідомість. Екологічну свідомість можна визначити як сукупність поглядів, теорій і емоцій, що відображають проблеми співвідношення суспільства і природи в плані оптимального їх поєднання відповідно до законів системної цілісності біосфери [17, с.92].

Так, антична екологічна свідомість характеризується психологічним відчуженням людини і світу природи, вона ближче до суб'єктного, ніж об'єктного сприйняття природи; взаємодії людини зі світом природи властивий не тільки прагматичний, але і непрагматичний характер. Для середньовічної екологічної свідомості характерне абсолютно психологічне протиставлення людини і природи, абсолютно об'єктивне сприйняття природи і прагматичний характер взаємодії з нею. В екологічній свідомості Нового часу об'єктивність сприйняття природи також

досягла максимального ступеню, абсолютизував прагматичний характер взаємодії з природою [18, с.1-5].

Сучасна екологічна свідомість представлена двома паралельно існуючими типами [19]: антропоцентрична екологічна свідомість – характеризується протиставленням людини як вищої цінності і природи як її власності, сприйняттям природи як об'єкту одностороннього впливу людини, прагматичним характером мотивів і цілей взаємодії з нею; екоцентрична екологічна свідомість – характеризується орієнтацією на екологічну доцільність, відсутністю протиставлення людини і природи, сприйняттям природних об'єктів як повноправних суб'єктів, партнерів по взаємодії з людиною, балансом прагматичної і непрагматичної взаємодії з природою.

Лише така свідомість формує екологічну культуру, максимум якої є ціннісне, а не споживацьке відношення до навколишнього середовища. Екологічну культуру Е.Гіруссов і О.Тітова розуміють як вищу, граничну форму гуманізму. Ця культура – не окрема складова життєдіяльності суспільства, а новий стан соціуму, що забезпечує підтримку і збереження життя на планеті. Вперше культура стає способом відвернення гибелі цивілізації [20, с.129-130].

Аналіз ряду праць (Н.Горбенко, О.Крицької, Л.Курняк, К.Стецюк, У.Хайбулаєвої зі співав. та ін.), присвячених характеристикам екологічної культури як певного системного утворення, дозволив нам з урахуванням ціннісного підходу виділити в екологічній культурі наступні взаємопов'язані компоненти, що забезпечують екобезпечний розвиток суспільства: когнітивний (екологічно значимі знання); аксіологічний (екологічні цінності, оцінки, відношення, переживання, «емоційний резонанс»); нормативний (моральний і екологічний імператив, етичні норми, правила, заборони, екологічні традиції); творчо-діяльнісний (досвід творчої, проєктивної, екологічно виправданої діяльності); поведінковий (природовідповідні вчинки по відношенню до навколишнього середовища, співробітництво у відношеннях із нею); екологічний стиль мислення (розгляд природних і соціокультурних процесів з позиції цілісності, визнання рівноправного співіснування людини і природи, цінностей живої природи, єдності з нею людини, суб'єктивності природи).

Висновки. Комплексний аналіз заявленої проблеми дозволив нам виділити концептуальні соціально-філософські основи формування еколого-гуманістичних цінностей школярів, які стануть засадничими при побудові в подальшому педагогічної системи формування означених цінностей у процесі хімічної освіти: людина і життя на Землі – єдина універсальна цінність, з якою мають співвідноситися наукові, філософські, етичні, естетичні, правові, ідеологічні й технічні системи; визнання цілісності, єдності світу, людини як органічної частини біосфери і космосу; відповідальність людини, її розуму й інтелекту за виконання інтегративної біосферної функції; діалог природи і людини, неконфронтаційна взаємодія між людьми, людиною і природою; гуманізм в контексті екологічної культури як визнання пріоритету природних факторів людського буття перед соціальними; коеволуція як об'єктивна, історична взаємозалежність і взаємна оптимізація розвитку суспільства і природи; ця взаємозалежність становить ноосферний імператив, що визначає межу тому виклику природі, на якому століттями будувалась антропоцентрична концепція панування людини над своїм природним буттям; визнання самоцінності природи, більш високого рівня самоорганізації природних систем у порівнянні з соціальними; еколого-гуманітарна орієнтація освіти взагалі і природничонаукової зокрема – системоутворюючий компонент усього навчально-виховного процесу, що визначає його стратегічні цілі й провідні напрями, інтелектуальну, моральну, духовну основи побудови національної шкільної освіти; екологічний менталітет, ноосферне мислення суспільства і особистості – провідні компоненти нової цивілізаційної парадигми, реального переходу України на модель стійкого розвитку, створення дійсно громадянського суспільства.

Література і джерела

1. Кремень В.Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації / В.Г.Кремень // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2. – С.17-30
2. Біла книга національної освіти України / [Алексєєнко Т. Ф., Аніщенко В. М., Балл Г. О. та ін.] ; за заг. ред. В.Г.Кременя. – К. : Інформ. системи, 2010. – 342 с.
3. Гончаренко С. У. Педагогічна сутність гуманітаризації шкільної освіти / С.У.Гончаренко, Ю.І.Мальований // Рідна школа. – 1994. – № 10. – С.30-33
4. Бородавкін С.В. Гуманізм в культурі і культура в гуманізмі / С.В.Бородавкін // Вопросы философии. – 2004. – № 5. – С. 163-176.
5. Барлыбаев Х.А. Периодическая таблица системы «природа – человек – общество» / Х.А.Барлыбаев // Философия и общество. – 2009. – № 2. – С. 58-65.
6. Кара-Мурза С. Г. Химия // Химическая энциклопедия : в 5 т. / С.Г.Кара-Мурза, Т.А.Айзатулин. – М.: Большая российская энцикл., 1988. – Т. 5. – 1988. – С.257-261
7. Миркин Б.М. Проблема формирования экологического менталитета / Б.М.Миркин, Л.Г.Наумова // Экология и жизнь. – 2011. – № 7. – С. 44-49
8. Чопик В. Концепція біоцентризму в контексті глобалізації / В.Чопик // Освіта і управління. – 2009. – Т. 12, № 1. – С. 131-135
9. Олексин А.В. Гуманистика как новый поход к познанию живого / А.В.Олексин // Вопросы философии. – 1992. – № 11. – С. 149-157
10. Зятева Л.А. Философско-педагогические воззрения отечественных ученых на проблему экологического воспитания / Л.А.Зятева // Педагогика. – 2002. – № 7. – С.32-40
11. Постников В. Экоцентризм и биоцентризм / В.Постников // Гуманитарный экологический журнал. – 2011. – Т. 13, вып. 4 (43). – С.76-79
12. Василенко Л.И. Экологическая этика: от натурализма к философскому персонализму / Л.И.Василенко // Вопросы философии. – 1995. – № 3. – С.37-60
13. Кэрри П. Экологическая этика / П.Кэрри // Гуманитарный экологический журнал. – 2012. – Т.14, вып. 2 (45). – С.1-30
14. Наумова Н.Н. Альберт Швейцер: этическое учение / Н.Н.Наумова, Н.И.Белова // Гуманитарный экологический журнал. – 2005. – Т. 7, спецвып. – С.62-65
15. Гриньова М. Курс «Природознавство» для майбутніх учителів / М.Гриньова // Біологія і хімія в школі. – 2004. – № 2. – С.41-44
16. Борейко В.Е. Прорыв в экологическую этику / В.Е.Борейко. – [4-е изд., доп.]. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2005. – 208 с.
17. Гирусов Э.В. Экологическая культура как высшая форма гуманизма / Э.В.Гирусов // Философия и общество. – 2009. – № 4. – С.74-92
18. Дерябо С.Д. Экологическое сознание / С.Д.Дерябо // Гуманитарный экологический журнал. – 2004. – Т. 6, вып. 2. – С.1-9
19. Дерябо С.Д. Две модели экологии / С.Д.Дерябо, В.А.Ясвин // Человек. – 1998. – № 1. – С. 34-40
20. Гирусов Э.В. Экологическое образование в контексте культуры / Э.В.Гирусов, О.Ф.Титова // Философские науки. – 2006. – № 4. – С.129-137

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена острой потребностью общества в формировании химической культуры, которая становится ведущим фактором выживания в реальных условиях экологических рисков, поскольку последние имеют преимущественно химический характер. Поэтому рассмотрение причин экологического кризиса и путей выхода из него средствами школьного образования предполагает, наряду с традиционными биологическими, географическими и социально-философскими аспектами, также и химического подхода. Предложенные концептуальные социально-философские основы формирования эколого-гуманистических ценностей школьников станут определяющими при построении педагогической системы формирования указанных ценностей в процессе химического образования.

Ключевые слова: социально-философские основы, формирование эколого-гуманистических ценностей, школьное химическое образование.

The relevance of the material stated in article is caused by sharp need of society for formation of chemical culture which becomes a leading factor of a survival in actual practice environmental risks as the last have mainly chemical character. Therefore consideration of the reasons of ecological crisis and exit ways from it means of school education assumes, along with traditional biological, geographical and social and philosophical aspects, as well chemical approach. The offered conceptual social and philosophical bases of formation of ecology-humanistic values of school students become defining at creation of pedagogical system of formation of the specified values in the course of chemical education.

Key words: social and philosophical bases, formation of ecology-humanistic values, school chemical education.